

Ornithologische reisindrukken van TURKIJE

Door P. Nijhoff en C. Swennen

De schrijvers van dit artikel vormden met E. Hennipman, A. S. Tulp, W. J. M. Vader en W. J. J. O. de Wilde de ploeg, die in voorjaar en zomer van 1959 een biologische verzameltocht door Turkije ondernam. Het doel van deze „Nederlandse biologische expeditie Turkije 1959” was het bijeenbrengen van collecties geconserveerde planten en dieren voor bepaalde botanische en zoölogische instituten in Nederland, Engeland en West-Duitsland (zie het algemene reisverslag: Hennipman c.s., 1961).

Gedurende de gehele tocht werd bovendien zorgvuldig aantekening gehouden van de waargenomen vogelsoorten, zowel tijdens de reis naar Istanbul (Nijhoff, 1960) als gedurende het verblijf in Turkije (gedetailleerd overzicht in voorbereiding). In onderstaand artikel is getracht een indruk te geven van de vogelrijkdom in de diverse landschappen van Turkije die werden bezocht.

Istanbul en de Bosporus

Zowel in het vroege voorjaar (eind maart) als in de zomer (eind juni) werd Istanbul bezocht. Deze door 1,5 miljoen mensen bewoonde metropool aan de monding van de Gouden Hoorn bestaat uit een bonte mengeling van ruime boulevards en pleinen met monumentale moskeeën, zakenwijken in westerse bouwtrant en uit houten huizen bestaande woonwijken met grotendeels ongeplaveide straten. Er ligt in die straten veel afval, zoals in een Nederlandse stad, maar in een rijkere variatie: behalve huisvuil en uitwerpselen van last- en trek-dieren liggen er ook slachtafval en dode honden en katten.

De samenstelling van de vogelbevolking van Istanbul komt voor een deel overeen met die van onze steden. Op en bij de huizen, in tuinen en parken zagen wij veel *spreeuwen*, *merels*, *huismussen*, *roodborst*, *zwartkopjes*, *winterkoninkjes*, *koolmezen*, *kneuen*, *vinken* en *groenlingen*; voorts werden geregeld *torenvalken* gezien.

Vooraf nabij de moskeeën, waar veel gevoerd wordt, huizen *rotsduiven* en/of verwilderde huisduiven. Opmerkelijk was, dat van de tamme duiven het percentage dieren dat op *rotsduiven* lijkt hoger was dan in ons land. Ook elders in Turkije zagen wij veel *rotsduiven*, die doorgaans broeden in en bij menselijke nederzettingen, maar ook in de bergen.

Opvallend waren voorts de vele *putters* en *Europese kanaries* en de grote aantallen *Turkse tortels*. De tortels nestelden eind maart reeds in bomen en telefoonpalen, onder dakgoten en zelfs tegen de luidsprekers aan de minaretten, die de roep van de muezzin versterken. Iets minder talrijk was een roodachtig gekleurde tortelsoort, het *Senegal-lachduifje* (*Streptopelia senegalensis*), die wij vergeefs in de

Vogelgids zochten en die volgens Voous (1960) geen Europese broedvogel is, maar een bewoner van de noordelijke Sahara.

De in Istanbul voorkomende gierzwaluwsoort is de *alpengierzwaluw*. De verspreiding van deze tamelijk lichtgekleurde vogel is zeer discontinu; de dieren vertonen bovendien een grote plaatstrouw. Bekende broedkolonies in Europa bevinden zich o.a. in Luzern, Bern en Istanbul (Voous, 1960, waaraan wij de in dit artikel vermelde algemene verspreidingsgegevens ontleenden). De eerste *alpengierzwaluw* van het seizoen 1959 werd in Istanbul op 18 maart gesignaleerd; eind maart had zich reeds een grote kolonie gevestigd in de spleten van een hoog, gedeeltelijk uit hout opgetrokken gebouw nabij het Nederlandse Consulaat-Generaal.

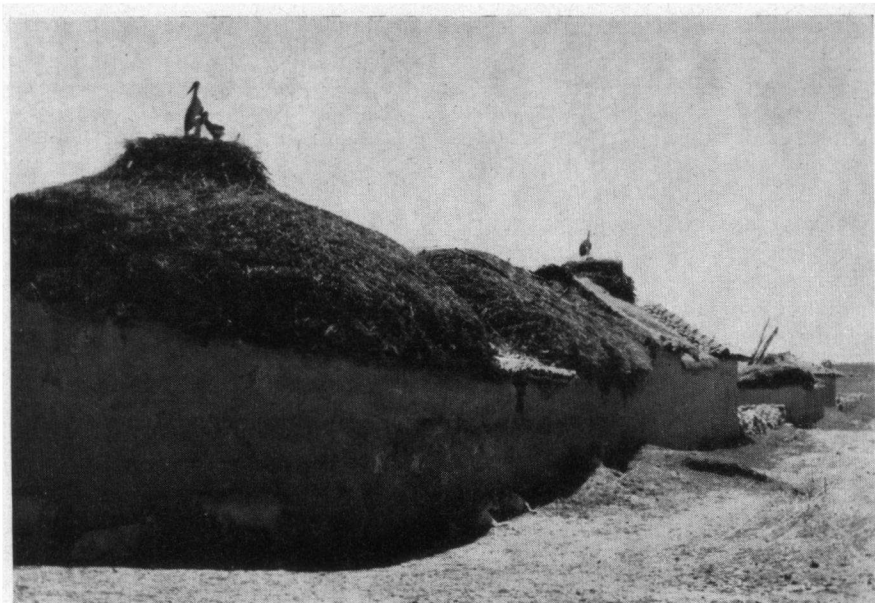
Eveneens veel voorkomende broedvogels in de stad zijn de *kauw* en de *bonte kraai*; de *zwarte kraai* komt in Zuidoost-Europa als broedvogel niet voor.

Een opvallende verschijning is de *zwarte wouw*, een roofvogel met een ondiep gevorkte staart, die zelden naar onze streken afdwaalt. In grote delen van zijn verspreidingsgebied is de *zwarte wouw* een

Oud Istanbul is het jachtgebied van de zwarte wouw.

Foto P. Nijhoff

In de Turkse dorpen broeden de ooievaars op de lemen hutten.

Foto P. Nijhoff

uitgesproken cultuurvolger, die aast op straatvuil en afval en daarmee zelfs zijn slordige takkennest stoffeert. 's Morgens in alle vroegte azen de wouwen van Istanbul in groepjes boven de straten en de havens; zij nestelen in hoge bomen in tuinen, parken en op begraafplaatsen. *Zwarte wouwen* zagen wij ook in andere grote steden, zoals Ankara, Konya en Adana.

Een eeuwenoude holle plataan op het plein van de moskee van het voorstadje Eyüp huisvestte een vleugellamme ooievaar, die door de talrijke bezoekers met vis werd gevoerd. Op het dak van de moskee was een tweetal ooievaarnesten eind maart reeds bewoond, terwijl in de kroon van de plataan ongeveer 15 paren *blauwe reigers* nestelden; voorts broedden er *Turkse tortels*, *kauwen* en *huismussen* in.

In het centrum van Istanbul troffen wij geen broedende ooievaars aan; wel was dit het geval in Ankara en Antalya, waar zij nestelden op grote gebouwen, zoals moskeeën en scholen, op gedenkzuilen e.d. In de dorpen broeden de ooievaars dikwijls in kleine kolonies op de lemen hutten en in de bomen; op de velden in de omgeving zoeken de dieren voedsel.

Opmerkelijk is, dat de bevolking de ooievaars niet alleen met rust laat, maar de vogels zelfs daadwerkelijk beschermt. Toen wij eens stopten om een kennelijk ziek exemplaar langs de weg nader te bekijken, kwam men van verre met dreigende gebaren op ons af!

Bij de havens van Istanbul en langs de oevers van de Bosporus zagen wij in het vroege voorjaar behalve enkele *aalscholvers* veel *kokmeeuwen* en *zwartkopmeeuwen*, voorts enkele geelpotige „*zilvermeeuwen*” en *kleine mantelmeeuwen*.

De *kokmeeuw* broedt niet in de omgeving van Istanbul, maar in noor-

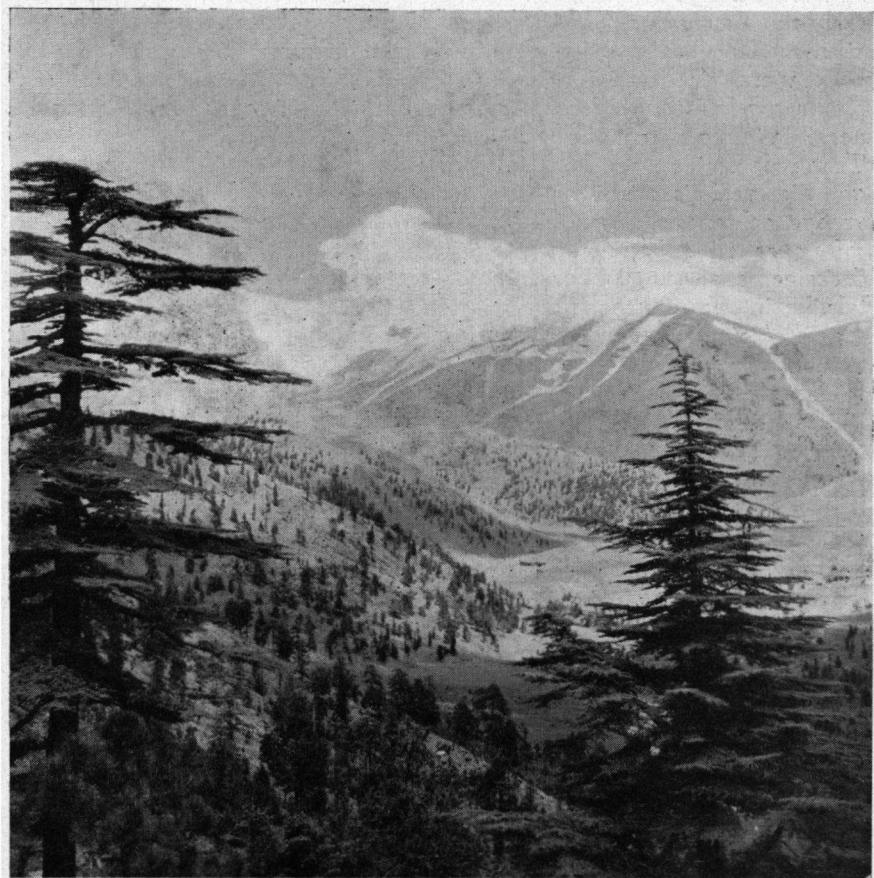
delijker gelegen landen; de door ons waargenomen dieren waren dus kennelijk wintervogels. De *zwartkopmeeuw* heeft, in tegenstelling tot de *kokmeeuw*, een zeer beperkt verspreidingsgebied, dat in het algemeen zuidelijk van dat van de *kokmeeuw* is gelegen en wel in hoofdzaak langs de kusten van het Anatolische schiereiland.

De „*zilvermeeuwen*” die wij in Turkije zagen waren bijna even licht van kleur als onze *zilvermeeuwen*; zij hadden echter zonder uitzondering gele poten. Er komen van deze vorm in de door ons bezochte gebieden verschillende ondersoorten voor. De *kleine mantelmeeuwen* — uiteraard ook met gele poten — hadden een zeer donker vleugeldekk, zoals de Scandinavische *kleine mantelmeeuw*. In tegenstelling tot de vorige soort waren dit steeds wintervogels of doortrekkers.

Veel opvallender dan de meeuwen waren de troepen van duizenden *noordse pijlstormvogels*, die eind maart in lange slierten dicht boven het wateroppervlak de Bosporus volgden. Soms leken het duidelijk gerichte trekbewegingen, maar bij langduriger waarnemen bleken de dieren ook in tegenovergestelde richting te vliegen. Merkwaardiger-

Het domein van de arenden in het Taurusgebergte.

Foto A. S. Tulp

wijze was het de biologen van het Hydrobiologisch Instituut aan de Bosporus niet bekend waar deze vogels hun broedplaatsen hebben. Gezien de grote aantallen gedurende het gehele voorjaar is het waarschijnlijk dat deze *noordse pijlstormvogels* in de Zee van Marmora of in het zuidwestelijke deel van de Zwarte Zee broeden.

Niet alleen Istanbul maar ook de andere Turkse steden die wij bezochten waren tamelijk rijk aan vogels. Naast de soorten die wij reeds vermeldde noemen wij nog *gierzwaluw*, *boerenzwaluw*, plaatselijk ook *huiszwaluw* en de *kleine torenvalk*, die wij niet in Istanbul zagen. In tegenstelling tot onze *torenvalken* leven de *kleine torenvalken* sociaal: zij zitten dikwijls in troepen op daklijsten en telefoondraden.

De Middellandse Zeekust en het Taurusgebergte

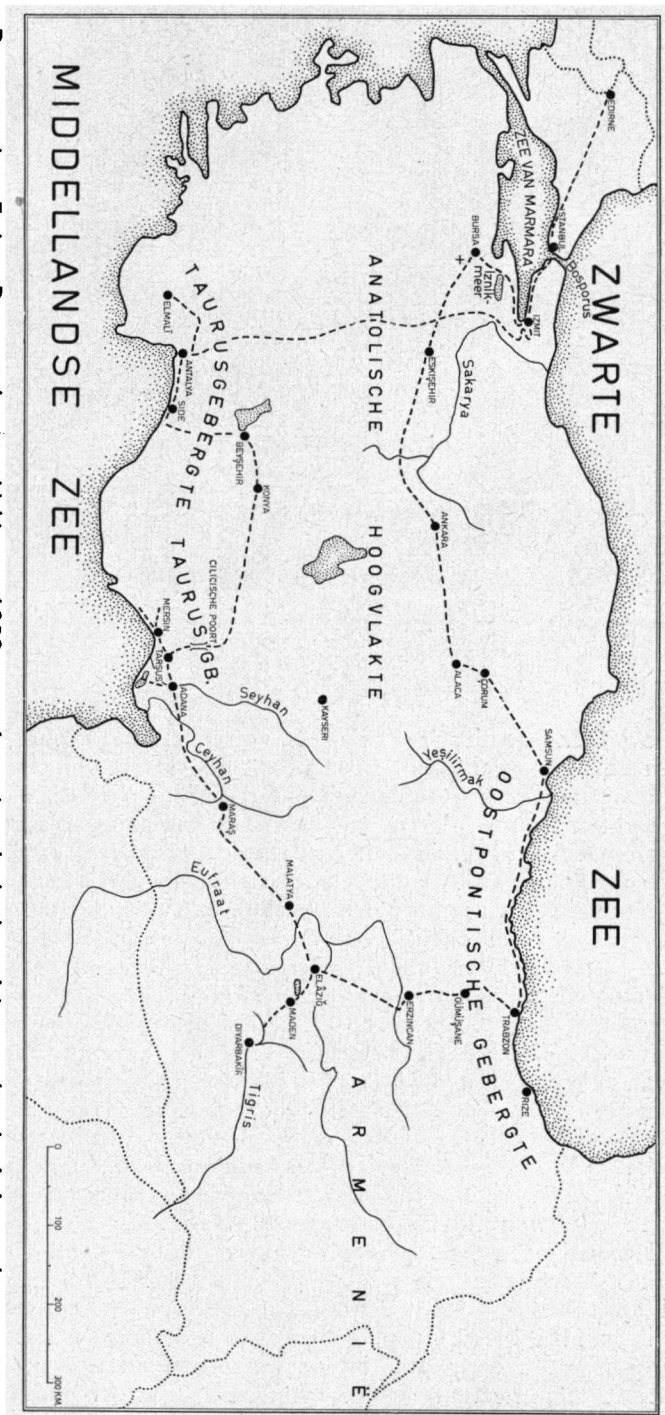
In Antalya verbleven wij gedurende de maand april in het aan de rand van het stadje gelegen Archeologisch Station van de Universiteit van Istanbul. De met rode aarde bedekte rotsgrond is daar als gevolg van de intensieve beweiding slechts spaarzaam met een lage struikvegetatie begroeid. Zelfs de tuinen zijn niet veilig voor de kudden schapen en geiten en voor de dromedarissen van de nomaden.

In het doornige struikgewas huisden *braamsluiper*, *Rüppells grasmus*, *Orpheusgrasmus* en *vale spotvogel*; voorts werden veel tapuiten gezien, maar helaas hebben wij de soorten niet met zekerheid kunnen herkennen. Zeer talrijk was ook de *griel*, die vanuit onze verblijfplaats regelmatig werd gezien en gehoord. Een paartje *bonte kraaien* nestelde in een palm voor het huis.

Tegen de steil in zee aflopende rotswand zaten *rotslijsters*; ook vloegen hier veel *ijsvogels*. Op de rotsblokken voor de kust stonden in de vroege ochtenduren groepjes *grote zilverreigers*. *Kleine zilverreigers*, *ralreigers* en *sporenkievit*en werden geregeld waargenomen op de drassige, spaarzaam begroeide vlakten nabij de mondingen van de talrijke in zee uitstromende riviertjes en beken. Daar waren ook geregeld *kleine plevieren*, *witgatjes*, *groenpootruiters* en *oeverlopers* te zien.

Wij bezochten o.a. een ten noorden van Antalya aan de voet van het Taurusgebergte gelegen moerasgebied, dat wordt gevoed door uit de rotsen vloeiend koud water. Hier ligt een slechts enkele meters diep meertje met glashelder water en een rijke plantengroei van waterlelie, waterranonkel, vederkruid en langs de oever riet. Het meer was onvoorstelbaar rijk aan zoetwaterkrabben en -steurkrabben en aan vis; op de oever lagen moerasschildpadden en slangen zich te zonnen. Met slechts kop en bult boven water waadden dromedarissen er rond om zich aan de waterlelies te goed te doen.

Ook de vogelwereld in en op de oever van dit meer maakte een exotische indruk. Wij zagen niet alleen *waterhoen*, *meerkoet*, *grote karekiet*, *bruine kiekendief* en *blauwe reiger*, maar ook voedselzoekende ooievaars, *purperreigers*, *grote* en *kleine zilverreigers* en enkele *kraanvogels*. De laatste bereikt in enige broedterreinen op het Anadolische schiereiland de zuidgrens van zijn verspreidingsgebied. Wij bevonden ons hier kennelijk dichtbij een broedkolonie van de *dwergaalscholver*: ongeveer tachtig hevig alarmerende dieren begeleidden ons voortdurend.

De route door Turkije. De centrale, gemiddeld ruim 1000 meter hoge Anatolische hoogvlakte wordt geheel door gebirgen omgeven. Aan de noordzijde wordt de grens gevormd door het Pontische gebergte; de hoge keten van het Taurusgebirge vormt de scheiding tussen de hoogvlakte en de Middellandse Zee. In het oosten liggen de uitlopers van het Armenische bergland.

Tegen een bergwand heeft de rotsklever zijn trechtervormige nest gemetseld.

Foto A. S. Tulp

Het overigens zo droge Turkije is betrekkelijk rijk aan interessante meren en moerasgebieden. Behalve diverse kleine ralachtigen, *kwakken*, *ooievaars* en genoemde reigersoorten zagen wij in deze terreinen nog wel eens *casarca's* en aan de oever van het Beysehir-meer ook groepen voedselzoekende *zwarte* en *witvleugelsterns*.

Het ten zuiden van Adana gelegen deltagebied met étangs, zoutmeren, zoutsteppen en stuifduinen was rijk aan opvallende vogelsoorten. Zo zagen wij medio mei aan de oevers van het grootste zoutmeer een koppel *Audouinsmeeuwen*, alarmerende *sporenkieviten*, *dwergsterns*, *steltkluten* en *vorkstaartplevieren* (zowel de gewone als de steppeondersoort). Voorts een groep — vermoedelijk nog doortrekkende — *bonte strandlopers* en in het meer ongeveer zeventig *flamingo's*. In een van de étangs zagen wij nog een paartje *rose pelikanen*.

Tijdens een tocht met een vissersboot vanuit de haven van Antalya in zuidoostelijke richting werden weer geelpotige „zilvermeeuwen” en noordse *pijlstormvogels* gezien, alsmede de *Kuhls pijlstormvogel* en de *middelste jager*. Bovendien werd noordelijk gerichte trek van *visdief* en *boerenzwaluw* geconstateerd. Boven de baai van Antalya signaleerden wij voorts geregeld enkele *dunbekmeeuwen* en *dwergmeeuwen* in winterkleed.

Eind april kampeerden wij enige dagen in het Taurusgebergte bij Elmali op 1100 meter hoogte. Hier was het voorjaar juist begonnen: tegen een steile bergwand bij onze tenten had een *rotsklever* zijn trechtervormige nest gemetseld en in de vroege ochtenduren had een sterke trek van *boerenzwaluwen* en *ringmussen* in noordelijke rich-

ting door het dal plaats. Langs de randen van de smeltende sneeuw zweefden ook *arendbuizerd* en *zeearend* hoog boven de ceder- en thu-jabossen op de berghellingen.

Turkije is rijk aan roofvogels. Van de dikwijls hoog in de lucht cirkelende en daardoor moeilijk te determineren gieren herkenden we *aasgier*, *lammergier* en *vale gier*. Van de laatste soort werden boven Antalya eens 26 vogels tegelijkertijd gezien. In het oostelijke Taurusgebergte, bij de Cilicische Poort, zagen wij nog *steenarend*, *dwerarend*, *havikarend* en *rode wouw*.

De taak van de *zwarte wouwen* in de steden wordt op het land vervuld door de *aasgieren*. Bij het abattoir van Mersin, dat zijn afval via het strand in zee loost, werden geregeld meer dan honderd *aasgieren* waargenomen, die — tezamen met enkele *raven* — opruiming hielden zoals wij het aan onze kust bij de visafslagen van de meeuwen gewend zijn. Met dit verschil evenwel, dat de *aasgieren* hun werk volkomen zwijgend doen!

De *aasgieren* nestelen solitair op moeilijk toegankelijke plaatsen in het gebergte. Wij zagen eens een broedende vogel in een onbereikbare spleet van een steile rotswand in het Taurusgebergte ten noordwesten van Mersin.

De betekenis van deze aaseters in een land met een overvloed van huisdieren en vee, waar een dode geit in de bergen doorgaans onop-

De *aasgieren* houden opruiming bij het abattoir van Mersin.

Foto C. Swennen

gemerkt blijft liggen, mag niet worden onderschat. Wanneer de destructiebedrijven en reinigingsdiensten in de toekomst een belangrijker rol zullen gaan vervullen, zullen de *aasgieren* en *zwarte vrouwen* echter onherroepelijk verdwijnen.

- *De adressen van de schrijvers luiden:*
P. Nijhoff, Huys te Warmond, Warmond;
C. Swennen, Spotvogellaan 21, Den Haag.

GEciteerde literatuur:

- Hennipman, E. c.s., 1961: Verslag van de Nederlandse biologische expeditie Turkije 1959. Bijlage van De Levende Natuur 64, 5.
Nijhoff, P., 1960: Vogelwaarnemingen tijdens een treinreis Den Haag—Istanbul. De Levende Natuur 63, 1, pp. 16-22.
Voous, K. H., 1960: Atlas van de Europese Vogels. Amsterdam-Brussel.